

Agnieszka Dziarmaga
Chmielnik

DZIEŃ JUDAIZMU W CHMIELNIKU

Dzień Judaizmu w Chmielniku na stałe wpisał się w kalendarium wydarzeń Ośrodka Edukacyjno-Muzealnego „Świętokrzyski Sztetl” który ma swoją siedzibę w dawnej chmielnickiej synagodze z XVIII w., pieczołowicie odrestaurowanej i wyposażonej w nowoczesne środki audiowizualne.

Wspólne odkrywanie korzeni

Dzień Judaizmu jest w Polsce rokrocznie obchodzony 17 stycznia, w przeddzień Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan. Jest to inicjatywa episkopatu Polski z 1997 r. Obchody mają pomóc katolikom w odkrywaniu judaistycznych korzeni chrześcijaństwa oraz pogłębianiu świadomości – jak nauczał Jan Paweł II – że religia żydowska nie jest wobec chrześcijaństwa rzeczywistością zewnętrzną, lecz „czymś wewnętrznym, oraz że nasz stosunek do niej jest inny aniżeli do jakiegokolwiek innej religii”. Jest to też okazja – jak podkreśla Komitet ds. Dialogu z Judaizmem Konferencji Episkopatu Polski – do propagowania posoborowego wyjaśniania tekstów Pisma Świętego, które w przeszłości mogły być interpretowane w sposób antyjudaistyczny i antysemityczny. Nie bez znaczenia jest możliwość łączenia z obchodami tego dnia – wyjaśniania wiernym tragedii Zagłady Żydów i ukazywania antysemityzmu jako grzechu. Zachęca się, aby do obchodów Dnia Judaizmu zapraszać do wspólnych modlitw Żydów oraz przedstawicieli innych wyznań chrześcijańskich.

Polska jest drugim, po Włoszech, europejskim krajem, w którym zaczęto organizować obchody Dnia Judaizmu. Później włączyły się w tę inicjatywę m.in. Austria, Holandia i Szwajcaria.

W takiej właśnie konwencji odbywa się w połowie stycznia (17 stycznia lub w pobliżu tej daty) Dzień Judaizmu w Chmielniku, poczynając od skromnych obchodów w 2014 r., po coraz bardziej rozbudowywane z każdym kolejnym rokiem.

Gośćmi dorocznych wydarzeń w Chmielniku byli m.in.: rabin Abraham Skórka – rektor Latinoamerykańskiego Seminarium Rabinicznego w Buenos Aires (zarazem rabin gminy żydowskiej Benei Tikva i przyjaciel papieża Franciszka), Tanya Segal – pierwsza kobieta rabin w Polsce (rabin Postępowej Społeczności Krakowa – Beit Kraków), Avi Baumol – rabin z Krakowa, Shalom Dov Ber Stambler – rabin z Warszawy, metodysta pastor Janusz Daszuta (proboszcz parafii Ogród Oliwny w Kielcach) i bibliista ks. dr Tomasz Siemieniec (pracownik naukowy KUL i WSD Kielce), ks. dr Rafał Dudała z Kielc – diecezjalny duszpasterz akademicki, o. dr Piotr Nyk, karmelita z Krakowa, pracownicy Instytutu Pamięci Narodowej, Archiwum Państwowego w Kielcach, Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Fundacji Taubego i Żydowskiego Instytutu Historycznego oraz marszałek świętokrzyski Adam Jarubas i członek zarządu Agata Binkowska, wicewojewoda świętokrzyski Andrzej Bętkowski czy starosta kielecki Michał Godowski. Wydarzenie jest szeroko komentowane w mediach.

Praktyka obchodów w Świętokrzyskim Sztetlu

W Chmielniku dopracowano się pewnej stałej zasady programowej w organizacji Dnia Judaizmu. Doroczne elementy stanowią: debata między delegatami różnych Kościołów chrześcijańskich na temat „zadany”, czyli będący aktualną myślą przewodnią w konkretnym roku; prezentacja historii któregoś ze sztetli regionu kieleckiego w granicach do II wojny światowej z udziałem lokalnych historyków; omówienie kolejnych edycji Konkursu „Nasi sąsiedzi – Żydzi”; otwarcie wystawy tematycznej; wątki muzyczne i kulinarne inspirowane tradycją dawnych sztetli.

„Czym jest pokój, co nim nie jest?” – o tym debatowano 16 stycznia 2018 r. podczas obchodzonego po raz piąty w Chmielniku Dnia Judaizmu. Ten szczególnie czas wypełniony był rozmową, debatą, refleksją naukową, śpiewem oraz obecnością starszych i młodszych uczestników obchodów.

Radością organizatorów było duże zebranie gości, m.in. z Warszawy, Łodzi, Katowic, Krakowa, Sandomierza, Ciechanowa, Wieliczki, Miechowa, Ożarowa, Kielc i okolic, cieszyły licznie przybyłe grupy młodzieży, m.in. z Zespołu Szkół Społecznych im. Mikołaja Reja z Kielc oraz ze wszystkich szkół Chmielnika.

Wśród gości wydarzenia byli: wicewojewoda świętokrzyski Andrzej Bętkowski, Agata Binkowska – wicemarszałek województwa świętokrzyskiego, Władysław Burzawa – wiceprzewodniczący Rady miasta Kielce, wicekurator oświaty – Tomasz Pleban, burmistrzowie i wójtowie z zaprzyjaźnionych gmin, m.in. Robert Jaworski z Chęcina, Tomasz Domański z Instytutu Pamięci Narodowej, delegaci Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, instytucji kultury, muzeów i wiele, wiele innych osób. Chmielnickiemu spotkaniu, tak jak obchodom w całej Polsce (organizowanym po raz 21.), towarzyszyło hasło: „Pokój! Pokój dalekim i bliskim!” (Iz 57,19).

Uczestnicy wydarzenia w Chmielniku wysłuchali debaty i wzięli udział w dyskusji skoncentrowanej wokół zagadnień pokoju, tym razem pomiędzy delegatami Judaizmu, Kościoła rzymskokatolickiego i autokefalicznego Kościoła prawosławnego.

Uczestnicy debaty: ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski (duchowny katolicki obrządków ormiańskiego i łacińskiego), ks. Stanisław Sadowski (Kościół rzymskokatolicki), ks. dr Artur Aleksiejuk (autokefaliczny Kościół prawosławny), Miriam Szychowska (wyznaniowa gmina żydowska w Łodzi), Włodzimierz Kac (przewodniczący wyznaniowej gminy żydowskiej w Katowicach) – mówili o tradycji i sposobach rozumienia pokoju w swojej religii.

„Wszyscy jesteśmy dziećmi Abrahama” – podkreślał Włodzimierz Kac. Wyraził radość, że w Polsce zauważalna jest troska o „wspólnotę dziejów”, o polsko-żydowską historię, że postępuje restauracja dziedzictwa żydowskiego, czego przykładem jest Chmielnik.

„Zastanówmy się, co to jest pokój. Czy jest wtedy, gdy pozwalamy spokojnie przejść pejsatemu mężczyźnie, czy pokojem jest to, że przyszli państwo tak licznie i chcecie z nami na ten temat rozmawiać?” – pytała Miriam Szychowska, socjolożka prowadząca przedszkole żydowskie w Łodzi, autorka wielu projektów edukacyjnych, religijnych, kulturalnych. „Czy pokój to zwrócenie uwagi na drugą osobę, czy może raczej... święty spokój? Gdyby mojej babci dano święty spokój, nie trafiłaby do obozu Zagłady” – mówiła.

„Myślę, że dzieje się tutaj wielkie wydarzenie historyczne, spotykamy się i ubogacamy nawzajem, zachowując swoją tożsamość” – mówił ks. dr Artur Aleksiejuk, wykładowca Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, ekumenista. „Trudniej mówić o tym, czym jest pokój, niż jakie są przejawy pokoju” – zaznaczył. Mówił m.in. o potrzebie zwracania się wprost – twarzą do drugiej osoby, spojrzenia jej w oczy, co właśnie prowadzi do pokoju.

Z kolei ks. Tadeusz Isakowicz-Zaleski, publicysta, poeta, działacz społeczny, mówił o rozumieniu pokoju w tradycji Ormian, a także o pokojowych wątkach na Kresach, gdzie podczas ludobójstwa ze strony OUN-UPA wielu Polaków zostało uratowanych m.in. dzięki Sprawiedliwym Ukraińcom. Odniósł się również do braku pokoju w debacie publicznej czy w sferze medialnej.

Z kolei ks. Stanisław Sadowski, kielczanin, biblista, zaangażowany w dialog ekumeniczny, nawiązał do wspólnoty czytania Biblii, analizował biblijne konteksty pokoju i sprawiedliwości. Mówił o poczuciu pełni, harmonii, które daje pokój.

W dyskusji pytano m.in. o to, kim są Izajaszowi „dalecy”, a kim „bliscy”, jak pokonywać uprzedzenia, jaka jest rola przebaczenia w osiągnięciu pokoju wewnętrznego między ludźmi.

Prezentacje i podsumowania

W ramach panelu konferencyjnego, na temat „Chasydzkie wątki w Chmielniku” mówił dr Marek Maciągowski – dyrektor Ośrodka Myśli Patriotycznej i Obywatelskiej. Referat pt. *Spółeczność żydowska w Wodzisławiu – między kahałem, gminą, a parafią. Pokój i sąsiedztwo* przedstawił Michał Kazimierz Nowak.

Doktor Edyta Majcher-Ociesa (UJK Kielce) i dr Tomasz Domański (IPN Kielce) podsumowali dotychczasowe edycje konkursu „Nasi sąsiedzi – Żydzi”, który od tego roku, czyli w szóstej z kolei edycji, przyjmuje formułę ogólnopolską.

Celem konkursu jest przywracanie pamięci i popularyzowanie wiedzy na temat społeczności żydowskiej i funkcjonowania sztetli na terenie Polski przed 1939 r. oraz Polaków ratujących Żydów w czasie II wojny światowej. Konkurs jest adresowany do uczniów, uczestnicy rywalizują w trzech kategoriach wiekowych.

Prace przygotowane w poprzednich edycjach mają szerokie zastosowanie edukacyjne, na ich bazie powstają wystawy, prezentowane są filmy, a około

50 prac uczniowskich z trzech pierwszych edycji stało się podstawą publikacji naukowej pt. *Nasi sąsiedzi – Żydzi. Z dziejów relacji polsko-żydowskich na Kielecczyźnie z XX wieku*, która ukazała się w 2018 r., nakładem Instytutu Pamięci Narodowej.

Uczniowie szkół podstawowych w ramach konkursu przygotowują indywidualnie rysunek upamiętniający ślady materialne obecności Żydów w ich regionie. Uczniowie szkół gimnazjalnych/ponadgimnazjalnych przygotowują (indywidualnie lub drużynowo) wywiad/relację/film poświęcony funkcjonowaniu sztetli, bądź udzielaniu pomocy Żydom w ich miejscu zamieszkania. Organizatorami konkursu są: Instytut Pamięci Narodowej wraz z Gminą Chmielnik i Ośrodkiem Edukacyjno-Muzealnym „Świętokrzyski Sztetl”, Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w Kielcach oraz Kuratorium Oświaty w Kielcach.

Jak ważny to społecznie temat może świadczyć fakt, że do ogólnopolskiej edycji konkursu w 2018 r. zgłosiło się aż 300 uczniów z całej Polski.

W Chmielniku w Dniu Judaizmu w 2018 r. odbyły się także warsztaty dla uczniów, przeprowadzone w dawnej synagodze, w plenerze i w Domu Kultury – przez artystę plastyka Wojciecha Książka i Zuzannę Ferenc-Warchałowską, nauczycielkę Zespołu Szkół Społecznych im. Mikołaja Reja w Kielcach. Młodzież poznawała informacje na temat historii miejscowości oraz losu Żydów zamieszkujących niegdyś Chmielnik. Uczestnicy wydarzenia relacjonują: „Podczas przejścia przez miasteczko zatrzymaliśmy się pod Gęsią Studnią i zrobiliśmy pamiątkowe zdjęcia. Potem grupa udała się do dawnej synagogi. Spotkaliśmy tam pana Józefa Jakubowskiego, wnuka Sprawiedliwych wśród Narodów Świata. Pomagał on w ubiegłym roku naszym uczniom w projekcie dotyczącym historii ratowania Żydów w polskich rodzinach. Z zaciekawieniem obejrzelśmy muzealną wystawę – różne eksponaty w gablotach wokół niezwyklej szklanej bimy”. Uczniowie podzieleni na trzy grupy poznawali: kulturę judaizmu; wystawę stałą i czasową; wokół szklanej bimy w synagodze zrealizowali warsztaty na temat życia rodzinnego w biblijnej Księdze Rut.

Całodzienne wydarzenie w chmielnickiej synagodze wzbogacił śpiew psalmów w interpretacji grupy wokalnej w składzie: Monika Cetner, Zdzisław Łakomic, Jacek Dziubel, solo na skrzypcach w wykonaniu Marty Brzyszczy oraz degustacja kuchni inspirowanej kulinarną tradycją sztetli, autorstwa chmielnickiego baru Rondo.

Duchowieństwo Kielecczyny wobec Zagłady Dnia Judaizmu

Na dawnym babińcu synagogi w Chmielniku w Dniu Judaizmu 2018 r. miało miejsce otwarcie wystawy „Kościół wobec Zagłady Żydów na Kielecczyźnie”, przygotowanej przez Świętokrzyski Sztetl. Kuratorem wystawy jest historyk Ewa Kołomańska, która wprowadziła w temat, podkreślając, że wystawa nie wyczerpuje go w całości i że być może w przyszłości zostanie rozbudowana.

Ekspozycja, za pomocą zdjęć i materiałów tekstowych pokazuje motyw pomocy udzielanej społeczności żydowskiej przez parafie Kielecczyny, indywidualnych duchownych, zakony, z przedstawieniem biogramów księży czy pokazaniem wkładu biskupów kieleckich i sandomierskich w akcję pomocy. Wystawa pokazuje tło historyczne prezentowanych postaci i wydarzeń, w tym prawa antyżydowskie na okupowanych ziemiach polskich oraz biogramy i okupacyjne migawki.